

absolutionis verba: *Ego te absolvō, &c.*

Minister denique est Sacerdos habens potestatem absolvens vel ordinariam, vel delegatam; sed si periculum mortis immineat, approbatibus desit Confessarius, quilibet Sacerdos potest à quibuscumque peccatis & censuris absolvere.

In Ministro ergo requiruntur bonitas, scientia & prudentia cum Sigillo Secreta confessionis, sub exato, perpetuoq; silentio; quibus & aliis ad oportunitatem, non sint instructi, omni studio curare debent Confessarii.

Imprimis meminerit Confessarius, se Judicis patiter ac Medicis personam sustinere, ac divina iustitia, simul, ac misericordia Ministerum à DEO constitutum esse, ut tamquam arbitrus inter DEUM & hominem, honori divino & animarum saluti consultus.

Ut recte ergo judicare queat discernens inter lepram & lepram, & tamquam peritus medicus animalium morbos prudenter curare, & cuique apta media applicare sciā, quantum potest, maximam ad id scientiam & prudentiam, tum assidue ad DEUM precibus, tum ex probatis auctoribus, praesertim ē Catechismi Romano, & prudenti consilio periculum sudent sibi comparare.

Sciat Casus, & Censurae Sedi Apostolicae, & Ordinario suo reservatas, & suæ, cujusque Ecclesiæ constitutiones, easque diligenter obseruat.

Denique hujus Sacramenti Doctrinam omnem nosse recte studebit, & alia ad ejus rectam administrationem necessaria, atque in hoc Ministerio ita procedat, ut infra prescribatur.

ORDO

Ministrandi Sacramentum Penitentie.

Sacerdos ad audiendum confessionem vocatus, se faciem promptius prebeat, & priusquam ad audiendum accedit, si tempus suppetat, ad hoc Ministerium recte, sancte obueniendum, divinum auxilium suis precibus implorabit.

In Ecclesia, non autem in privatis ædibus audiatur confessiones, nisi ex causa rationabilis, que cum inciderit, studeat tamen id decenti, ac patenti loco præstare.

Habeat in Ecclesia sedem Confessionalem, in qua sacras Confessiones excipiat, que sedes patenti, conspicito, ac apto loco Ecclesie posita, cratere perforata inter penitentem, & Sacerdotem sit instructa.

Suppelliceo & Stola violacei coloris utatur, prout tempus, vel locorum fert consuetudo.

Penitentis, si opus fuerit, admoneat, ut quae decet humilitatem, & habitus accedit & flexis genibus crucis signo se muniat.

Mox Confessarius inquirat de illius statu, nisi alter nos sit, & quare pridem sit confessus, & an impostam penitentiam imperilevit, num rite & integrè alias confessus fuerit, non conscientiam suam, ut debet, prius diligenter discutir.

Quod si penitens aliqua censura, vel casu reservata sit ligatus, à quo ipse non possit absolvere, non absolvat, nisi prius obtenta facultate à Superiori.

Si vero Confessarius pro qualitate personarum cognoverit penitentem ignorare Christianæ fidei rudimenta, si tempus suppetat, eum breviter instruat de articulis Fidei, & aliis ad salutem cogniti necessariis, & ignorantium ipsius corripiat, illumineat, ut ea postmodum diligenter addiscat.

Tum penitentem confessionem generalem latina vel vulgari lingua dicat, scilicet: *Confiteor, &c.* vel saltē utatur his verbis: *Confiteor Deo omnipotenti & tibi Pater: Peccata sua exinde confiteatur, adjuvante, quoties opus fuerit, Sacerdote, qui confitentes non reprehendit, nisi finita confessione, neque interpellavit, nisi opus fuerit, aliquid melius*

TRAC-

intelligere: Prinde fiduciam ei præbeat, & humeranter suggestat, ut omnia peccata sua rite & integrè confiteatur, remota stultâ illa quorundam revercunda, qua præpediti, suadente diabolo, peccata confiteri non audient.

Si penitens numerum, vel species, & circumstantias peccatorum explicati necessarias non expresserit, eum Sacerdos prudenter interrogat.

Sed caveat, ne curiosus, aut inutilibus questionibus quæcumque detineat, præsumtum juniores utrinque usus, vel eos de eo, quod ignorent, imprudenter interrogat, ne scandalum patiantur, inde que peccare discant.

Demum auditia confessione, perpendens peccatorum, quæ ille admisit, magnitudinem, & multitudinem, pro eorum gravitate, ac penitentis conditione opportunas correptiones, & monitiones, prout opus esse viderit, paterna charitate adhibebit, & ad dolorem atque contritionem efficacibus verbis adducere conabitur, atque ad vitam emendandam, ac melius instruendam inducat, remedique peccatorum tradat.

Potremus salutarem & convenientem satisfactionem, quantum spiritus & prudenter suggesterint, injungere habita ratione status, conditionis, sexus, ac ætatis: item dispositionis penitentium, ne pro peccatis gravibus levissimas penitentias imponat, ne si forte peccatis connivat, aliorum peccatorum particeps efficiatur. Id vero ante oculos habeat, ut saufatio, non sit tantum ad novæ vite remedium, & infirmatim medicamentum, sed etiam ad præteritorum peccatorum castigationem.

Quare curet, quantum fieri potest, ut contraria peccatorum penitentias imponat, veluti avari eleemosynas, libidinosum jejunia, vel alias carnis afflictiones, superbis humilitatis officia, desidiosi devotionis studia. Rarius autem, vel serius confitentibus, vel in peccata sapiens relabentibus utilissimum fuerit constulere, ut sapere, puta semel in mense, vel certis diebus solemnibus confiteantur, & si expediat, communient.

Penitentias pecuniarias sibi ipsis Confessarii non apparet, neque à penitentibus quidquam tamquam Ministerii sui præmium petant, vel accipiant.

Pro peccatis oculis, quantumvis gravibus, manifestem penitentiam non injungat.

Videat autem diligenter Sacerdos, quando, & quibus conferenda, vel neganda, vel differenda sit absolutio, ne absolvat eos, qui talis beneficii sunt incapaces, quales sunt, qui nulla signa dant doloris, qui odia & inimicitias deponeunt, aut aliena, si possunt, restituere, aut proximate peccandi occasione deserere, aut alio modo peccata derelinqueret, & vitam in melius emendare nolunt: aut qui publicum scandalum dederunt, nisi publicè satisfaciant, & scandala tollant. Neque etiam eos absolvat, quorum peccata sunt superioribus reservata.

Si vero quis confitetur in periculo mortis constitutus, absolvendus est ab omnibus peccatis, & censori, quantumvis reservatis (cessat enim tunc omnis reservatio) sed prius, si potest, cui debet, satisficiat: ac si periculum evaserit, & aliqua ratione Superiori, à quo alias esset absolvendus, se sistere tenetur, cum primum poterit, coram eo se sistat, quidquid debet præstirurus.

Quod si steterit confitendum, vel etiam, antequam incipiat confiteri, vox, & loquela ægrum deficiat, nutibus, & signis conetur, quoad ejus fieri poterit, peccata penitentis agnosceret, quibus utcumque, vel in generi, vel in specie cognitus, vel etiam confitendi desiderium, sive per se, sive per alios ostenderit, est absolvendus.

Meminerit porrò Sacerdos ægris non esse in jungendam gravem ac laboriosam penitentiam: sed indicandam tamquam illam, quam si convaluerint, opportunitem tempore peragant, interim juxta gravitatem morbi, aliqua oratione, aut levi satisfactione imposita, & accepta, absolvantur, prout opus fuerit. Ita Rituale Romanum.

TRACTATUS II. ET PROEMIALIS. DE CONSCIENTIA.

COnscientia bona titulus est Religionis, ager benedictionis, hortus deliciarum, gaudium Angelorum, aula DEI, habitaculum Spiritus Sancti, liber signatus, ac in die iudicii aperiendus, ait Hugo Vičt. l. 2. de An. c. 9. In hoc libro probè versatus esse debet Confessarius, ut ritè suo functionarius officio: cum (ut ex precedenti Tract. & Examine constat) sit Conscientia Moderator, Judge, Doctor, & Medicus. Haurit aquam cribro, qui discere vult sine libro hoc Conscientia.

De quo Angelicus Magister tractat in Summa breviter. 1. p. 9. 79. art. 13. & 1. 2. q. 19. art. 5. Extra Summarum in 4. Sent. d. 24. q. 2. art. 4. & de Veritate q. 17. per quinque art. Et alibi.

EXAMEN PRIMUM.

De quidditate, divisione & obligatione Conscientiae, & in specie de Conscientia erronea & dubia.

QUÆRO I. Habetis Conscientiam?

Respondeo. Habeo, & habeat eam omnis homo, quantumvis sceleratus. Conscientia grave pondus, ut agnoscit ethicus Cicero 3. de Nat. Deor. quod onus nemo non sentit. Conscientia plorum solitum, impiorum carnifex est. Hec rodit, haec mordet, accusat, testificatur. Conscientia milie testes, ait Beroaldus. Pro quo servit illud de Besso, quem post occisam matrem, referit Plutarachus, hirundinum nidos hasta deturbans: quod diceret, ab eis Patriodium suum vulgari & garris.

QUÆRO II. Quid, & quotuplex est Conscientia?

III. Resp. 1. Conscientia bene definitur a Thohistis, quod sit dictamen rationis seu iudicium intellectus practici, dictum quid hic & nunc sit agendum vel omnitemdon: ly bit & nunc idem est, pensatis omnibus circumstantiis. Ita colligitor ex S. Th. 1. p. 9. 79. art. 13. in c. Ut patet ex referendis.

Resp. 2. Conscientia propriè loquendo non est potentia, sed actus, Ita S. D. loc. cit.

Ratio datur ibidem tum in Sed. cont. quia Conscientia potest deponi, non autem potentia; tum in corp. ex ratione nominis, & etiam ex iis qua secundum communem usum loquendo conscientia attribuuntur. Conscientia enim secundum proprietatem vocabuli importat ordinem scientiarum ad aliquid. Nam conscientia dicunt cum alio scientia. Sed applicatio scientie ad aliquid fit per actum. Ergo ex ratione nominis patet, quod conscientia sit actus.

Idem appetat ex his, que conscientia attribuitur. Dicitur enim conscientiam testificari, ligare, vel instigare, vel etiam accusare, vel etiam remordere, & effectus per invicem prominent, nomen conscientie attribuiuntur primo, habitui naturali, scilicet Synteresi. Et ad 1. art. ait: Quando conscientia dicitur spiritus, ponitur pro mente, quia est quodam mentis dictamen.

Ad 2. ibidem S. D. explicat, quomodo conscientia, si non sit potentia, possit dici coquonata: Unde art. 1. Inquitatio dicunt esse in conscientia, non sicut in subiecto, sed sicut cognitione in cognitione, in quantum scilicet aliquis sciit se esse inquitatum. Hac ibi.

VI. Resp. 3. ad principale. Q. Conscientia ex parte objecti dividitur in bonam, veram, & rectam (que idem sunt) & in malam, falsam, & erroneam, que etiam idem sunt.

Declaratur. Prima est que revera attingit veritatem, bonitatem, seu rei existimandam operationes: seu que judicat bonum, quod in re est tale: & judicat malum, quod in re est. Altera est, que revera non attingit obiectum, ut est in se, sed judicat bonum malum & malum bonum.

IV. Distinguendo, posse esse melioris conscientia naturaliter, physicè, & in se ipsa sumptu-

non vero sumptuæ moraliter, & cum extensione ad voluntatem, qualiter hic debet sum: estque actus intellectus, non speculativi, sed practici, voluntatem connotantis. Hinc homines docissimi sepe pessimas habent conscientias in secundo sensu, in prima autem perfectas: Ex quo etiam.

Colligitur, cum conscientia dicatur bona vel malorum, cum tamen bonum non sit obiectum intellectus.

Quæstio in te conscientia, si dormias? Videtur quod non. Quia dixisti, quod conscientia sit actus intellectus, sed homo in somno nullum habet actum intellectus. Ergo.

V. Affirmo, quod maneat in dormiente, idem est de homine distracto. Ad impugnationem distin. min. nullum habet actum actualiter & formaliter, C. min. virtualiter, propter semel factam & non retractatam determinationem voluntatis ad operandum, N. min. & N. cons. Hinc S. Th. art. 13. cit. ad 3. ait: Actus etsi non semper maneat, manet tamen semper in sua causa, quia est potentia & habitus. Habitus autem, ex quibus conscientia informatur, etsi multi sint, omnes tamen efficaciter habent ab uno primo principio, scil. ab habitu primorum principiorum, qui dicuntur Syntesis. Unde spectat in conscientia, si habens interdum conscientia notitia? Hac ibi. Pro quo videt in Philosophia, quod Syntesis sit habitus primorum principiorum practicorum, seu attingens illa, ut sunt: *Quod tibi non sis fieri, alteri ne feceris. Omne bonum est faciens: omne malum est fugiendum.* Sicut habitus attingens illa prima principia speculativa, *Quodlibet est vel non est. Omne totum est maior sua pars, vocatur intelligentia.*

Sed pribit S. Thom. in fine corp. Quia habitus est prædictum actus, & conscientia est, quod cause & effectus per invicem prominent, nomen conscientie attribuiuntur primo, habitui naturali, scilicet Synteresi. Et ad 1. art. ait: Quando conscientia dicitur spiritus, ponitur pro mente, quia est quodam mentis dictamen.

Ad 2. ibidem S. D. explicat, quomodo conscientia, si non sit potentia, possit dici coquonata: Unde art. 1. Inquitatio dicunt esse in conscientia, non sicut in subiecto, sed sicut cognitione in cognitione, in quantum scilicet aliquis sciit se esse inquitatum. Hac ibi.

VI. Resp. 4. Conscientia ex parte assensus, seu ex modo assentienti dividitur in certam, probabi-

Item, seu opinativam, & in dubiam, ac scrupulosam.

Declaratur. Conscientia certa est, quae absque omni prorsus formidino oppositi, & ex motivis certis de hoc objecto determinate judicat esse bonum: de illo autem, esse malum. **Probabilis** seu opinativa est, quae quidem determinate judicat, hoc est bonum, hoc est malum; attamen cum formidino oppositi, & ex motivis solum probabilibus & non certis. **Dubia**, seu anceps est, quae suspendit hominem secundum differentiam, Errore: peccatum homini sit perplexus, quia non potest se juvare: peccatum enim, quidcumque ageret.

Ad hoc exurgit illatum: Quia talis potest se juvare, nimurum illam conscientiam, utpote vincibilem, deponendo: ut & potest, ac tenetur eam depolare, semel autem deposita non amplius obligat.

Ergo ne constitutitur tunc duplex peccatum, unum nimirum non deponendo conscientiam, quam tamē deponere tenetur: alterum v. g. mendaciam?

Dico esse unum peccatum. Quia ignorantia formaliter non est peccatum, sed causa peccati. Potest tamen interdum ignorantia esse speciale peccatum, ut si quis ignorat ea que omnino scire tenetur. De quo vide in Tract. & Exam. prior ad Q. 6. num. 12.

Sed quid si quis erronee judicaret se teneri ad aliquod impossibile, v. g. incarcerated ad audiendum Missam?

VIII. **Non peccaret.** Quia impossibilium non est obligatio. Error ergo debet esse circa materiam possibilem.

Obligata Conscientia erronea in vi legis aeternae (cuja infra Tract. 6. num. 9. dabitur explicatio) utpote a qua omnes leges particulares derivantur?

Affirmo, quod obligat in virtute ejus, & derivetur ab illa, sed putative solum & erronee.

QUÆRO IV. Conscientia erronea obligata contra præceptum Praelati? Sit exemplum, Religiosus habet conscientiam sibi dictam, esse mandatum Prioris, ut visitet infirmum, sive præceptum illud in ea debet, sive non; Provincialis vero præcipit, ne illius Religiosus en die exeat ex Conventu.

IX. Resp. 1. Cum tunc & probabiliter sententia, quod si præceptum Praelati sit superius ad præceptum seu obligationem, quam conscientia sive verba, sive erronea, sive vincibilis, sive invincibilis dicta, tunc obligat & preferendum sit præceptum Praelati, v. gr. Provincialis in caso positivo. Ita patet ex S. Thom. 1. 2. q. 19. art. 5. ad 2.

Ratio. Quando concurredit duo præcepta opposita, quorum unum est minus altero, & servanda nequit utrumque, cessat minus, & servandum est maius; sed sic est in casto positio. Ergo.

Resp. 2. Si conscientia dicit aliquid tamquam obligatorium de lege naturali, vel divina positiva; contra præceptum Praelati, tunc potius sequenda est conscientia, quam præceptum Praelati; sive error sit invincibilis, sive vincibilis; modo non sit depositus. Ita S. Thom. q. 17. de Verit. art. 5. in c.

Ratio. Toto est, quae ante.

Resp. 3. Quando dicam conscientia & præceptum Praelati sibi invicem repugnant, subdilat sibi mortaliter tenetur querere rationes ad deponendam propriam conscientiam, campue (dictis rationibus inventis) deponere, ac Praelato sine conscientia contradictione obediens. Ita S. Thom. cit. de Verit.

Ratio. Quilibet tenetur vitare periculum peccandi juxta illud Eccles. 3. Qui amat periculum, peribit in illo; sed talis esset in periculo peccandi, utpote inter duo præcepta obligatio sibi contraria. Ergo si conscientiam suam cognoscas esse erroneam, tenetur eam reformare, deponere, & amplecti conscientiam rectam. Si vero id nondum cognoscas, tenetur inquirere, an sit erronea necne.

Ex quo patet, quomodo conscientia erronea sit reformanda. De quo vide Q. 5. R. 5. & ad Q. 6.

QUÆRO V. Quotuplex est dubium aut conscientia dubia? licetne cum ea operari? quomodo est reformatio?

X. Resp. 1. Conscientia, dubia vel dubium dividitur primo in dubium positivum, & aliud negativum. **Primum** est, quando ex æquilibus mediis & motivis positivis, pro utraque parte pugnantibus, suspendit jucicium. **Secundum** est, quando iudicium suspendit ex nulliusmotivi pro utraque parte apparentia.

Dividitur 2. in dubium speculativum & practicum. Speculativum dicitur, non quasi non sit practicum, sed quia procedit modo magis abstracto & universalis, ipsum operis exercitium cum omnibus circumstantiis (a quibus hic & nunc pendat) considerant non determinando: ut si absolute quis dubitet, an in die ieiuniū licet vesci ovis & lacrimis. Practicum est, quando dubitatur de operatione hic & nunc exercenda, ut si qui dubitet, an in hac paria, loco, tempore, itinere, servito, occasione id licet.

Ratio. Quæ ante pro R. 4.

QUÆRO VI. Dantur universalia quadam principia ac regula Juris, juxta quæ conscientia erronea, vel dubia possit reformati?

XII. Resp. 1. Sunt in primis illa universalissima principia: **Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.** **Quod tibi vis fieri, alteri faceris.** Vnde quia haec principia plarim distant a practico dictamine prudentie ad conscientiam requirit, quod procedit circa singularia: adeoque attendit ad omnes particulares circumstantias. Ideo

Resp. 2. Probabilis est, non esse peccatum, operari cum conscientia speculative dubia, habente annexum iudicium practicum de honestate operationis.

Ratio. Quia, qui sit operatus, prudenter iudicat, in his circumstantiis se licito & honeste operari. Seu, cum dubio speculativo stat refutum & certum iudicium de honestate.

Exemplum sit in milite: is enim speculatively potest dubitare, an bellum, quod a Principe, cui servit, geritur, sit justum: attamen practice potest formare hoc iudicium certum: nimirum quod sibi licet parere Principi in bellum vocanti: cum ipsis non sit determinare, an bellum sit justum, nece.

Resp. 3. Tatiū & probabilis est, quod operari cum conscientia practice dubia, sit peccatum, & quidem tale ejusdem speciei, quale esse dubitatur, sive mortale, sive veniale.

Ratio. Tum quia cum dubio practico non stat certum prudentie dictamen de honestate operis, quia suspendit omne iudicium. Tum etiam, quia, ut dictum est, qui amat periculum, peribit in illo, seu qui se commitit periculo peccandi, peccat; quia eodem præcepto, quo prohibetur aliquid opus, prohibetur etiam opus & periculum: de quo infra Tract. 5. Exam. 2. n. 50. sed homo, cum dubio practico operans, committit se periculo proximo peccandi. Ergo. Min. prob. Quia malitia actus est ei saltem interpretativa voluntaria, nam perinde ipsi est, an actus sit honestus, vel turpis (cum non habeat maiori motiva pro una quam pro altera sit) vel non. Ergo peccat.

Ratio. hujus explicacionis & distinctionis est: Quia si ly tutor debet intelligi comparative, haec secunda Regula rarissimis materiis posset applicari: non enim utraque pars tutu est. Vl si tutu est, regula opus non habet. De hac Regula redit sermo in hoc Exam. ad Q. 8. & in Exam. 3. ad Q. 3. R. 3.

Opono. Gradus comparativus supponit positivum. Ergo sententia, tutori opposita, est tutu.

Ad hoc dist. ant. supponit in eo quod comparatur, C. in extremo comparationis semper, N. ant. & cons. Nam 1. Cor. 7. dicitur: **Melius est nubera quam viri**, & tamen viri non est bonum in gradu positivo. Sed sensus est: Si nubere & viri inter se comparantur, unum scilicet nubere est bonum ac tutum, immo melius & tunc adversativus: viri vero est non tutum, immo malum.

Tertia Regula. Cum partum, seu litigantium iura sunt obscura, reo favendum est potius quam actori.

Hec regula vera est, tam in causa criminali, ut si unus contra alium agat de homicidio, de quo est dubium: quam in causa civili, ut si unus agat contra alium ratione debiti, de quo dubitatur. Fundatur haec Regula in prima: nimirum in iure possessio, quo reus actionem in presenti excedit. Est autem possessio vel famel vel rei temporalis. Vid. Exam. 3. Q. 3. R. 1. ad 3. Oppos.

Excepit ab hac Regula S. Antoninus 1. part. tit. art. 20. quando causa, quam actor foveat, est favorabilis seu pia, ut matrimoniū, libertas, dos, testamentum, & tunc enim favendum est potius actori,

favorabilis aliquis ratiocinante apparentiam, sed ex rationib[us] fundamento: estique veritas diligenter inquirend[us], ut contingit in illiteratis, oportet libros, aut viros doctos, ac timoratos consulere, siue vel ex aliquo titulo, textu, vel Regula Juris, aut gravi ratione ponderare, prudentum iudicio, ad rationabilem dubii depositionem, conscientiam reformati.

Ratio. Quæ ante pro R. 4.

QUÆRO VII. Dantur universalia quadam principia ac regula Juris, juxta quæ conscientia erronea, vel dubia possit reformati?

XII. Resp. 1. Sunt in primis illa universalissima principia: **Quod tibi non vis fieri, alteri ne feceris.** **Quod tibi vis fieri, alteri faceris.** Vnde quia haec principia plarim distant a practico dictamine prudentie ad conscientiam requirit, quod procedit circa singularia: adeoque attendit ad omnes particulares circumstantias. Ideo

Resp. 2. Sunt adhuc alia principia ac regula Juris Canonici, ex prioribus deducta, quæ ad bis explicant & ad actiones nostras regulandas maxime deserviunt.

Prima Regula est: In pari delicto, vel causa potior est conditio possidentis. Ut si Petrus bona fiducia possidet agrum, postea vero dubitatur, an revera sit illius, vel cogitat eius, expenduntur argumenta & rationes utriusque, ac reputantur partes; Petrus autem ultra has rationes pro se allegandus est Petro.

Ratio hujus Regule patet ex prob. 1. R. ad Q. 7.

Secunda Regula. In dubiis tutor pars est eligenda. Dicitur autem pars tutu vel tutor, in cuius electione nullum malum, aut peccatum est: vel si quod malum in ea latet, erit tamen levius. Ceterum illa particulariter ly tutor pars potest accipi duupliciter. 1. Comparative, ita ut altera pars, quæ est dubia, sit etiam tutu. 2. Adversative, ita ut una pars nullatenus sit tutu. In hoc secundo sensu loquimur in presenti, sic ut pars dubia seu non tutu sit relinqua, & non dubia velut tutor amplexenda.

Ratio hujus explicacionis & distinctionis est: Quia si ly tutor debet intelligi comparative, haec secunda Regula rarissimis materiis posset applicari: non enim utraque pars tutu est. Vl si tutu est, regula opus non habet. De hac Regula redit sermo in hoc Exam. ad Q. 8. & in Exam. 3. ad Q. 3. R. 3.

Opono. Gradus comparativus supponit positivum. Ergo sententia, tutori opposita, est tutu.

Ad hoc dist. ant. supponit in eo quod comparatur, C. in extremo comparationis semper, N. ant. & cons. Nam 1. Cor. 7. dicitur: **Melius est nubera quam viri**, & tamen viri non est bonum in gradu positivo. Sed sensus est: Si nubere & viri inter se comparantur, unum scilicet nubere est bonum ac tutum, immo melius & tunc adversativus: viri vero est non tutum, immo malum.

Tertia Regula. Cum partum, seu litigantium iura sunt obscura, reo favendum est potius quam actori.

Hec regula vera est, tam in causa criminali, ut si unus contra alium agat de homicidio, de quo est dubium: quam in causa civili, ut si unus agat contra alium ratione debiti, de quo dubitatur. Fundatur haec Regula in prima: nimirum in iure possessio, quo reus actionem in presenti excedit. Est autem possessio vel famel vel rei temporalis. Vid. Exam. 3. Q. 3. R. 1. ad 3. Oppos.

Excepit ab hac Regula S. Antoninus 1. part. tit. art. 20. quando causa, quam actor foveat, est favorabilis seu pia, ut matrimoniū, libertas, dos, testamentum, & tunc enim favendum est potius actori,

Tract. II. Proemial. Examen I.

si, ut definitur cap. Si quis acceptip, 33. q. 1.
Quarta Regula. Inscimus in obscuris, quod est verisimilis, vel quod plerumque consuevit fieri. Ut contraxit quis cum vidua, & longo tempore habitavit cum illa, que dicit se non esse cognitam. In hoc obscuru vidua presumitur esse cognita, quia sic in matrimonio consuevit fieri.

Quinta Regula. In obscuris minimum est sequendum. Sensus est. Si juxta praecedentem Regulam sciti nequeat, quod sit verisimilis, insciendum est, quod est minimum.

Rationem hujus Regule dat S. Anton. I. c. Si quis intellexit de maximo, non est dubium etiam sensisse de minimo, quia minimum continetur in maximo, non est contra.

Hac Regula locum habet Primo in peccatis, iuxta illam juris Regulari: *In peccatis benignior est interpretatio facienda. Secundo. In dubio de quantitate injungenda penitentia; praestat enim errare in mediocritate, quam in excessu: & iusta S. Chrysostomus melius est habere redire rationem Deo de nimia misericordia, quam de nimia severitate. Sed vide de hoc infra de Peccatis. Sacramentali, Tract. 13. n. 134. R. 2. Tertio. Cum quis in conscientia perplexus est inter duo mala, eligendum est minus: iuxta Regule sequentis Quæst.*

Sexta. Ex duobus malis minus est eligendum. Intelligitur de malis poena & damni, nequitum vero de malis culpa, seu de peccato. De hoc enim procedit illud: Non sunt facienda mala (etiam minima) ut evanescant bona.

Septima est. Dubia sunt in meliore parte interpretanda. Quis quilibet est habendus bonus, donec probetur malus. De quo infra, dum agetur de judicio temerario. Tract. 8. Exam. I. n. 11.

QUÆRO VII. Circa primam Regulam. Estne melior conditio possidentis in materia iustitiae, idest, quando duas partes litigant de jure vel dominio aliquid rei? Seu estne legitima possessio sufficiens titulus non solum in foro fori, sed etiam in foro conscientiae ad reformatam, seu practice deponendum conscientiam dubiam de licita retentione & usu rei possesse? Exemplum hujus Quæsti ante est datum pro eadem Regula prima.

XIII. Resp. Probabiliter affirm. cum Gonet in Dissert. de Probabilitate. Item cum nostro Ildephonso in 1. 2. Tract. de Cons. citante 28. Doctores partim Thomistas, partim extraneos.

Ratio 1. Juxta adductam Regulam, quæ est Q. n. 6. In pari delicto, & causa melior est conditio possidentis, quia possidens (nimur bona fide, ut supponitur) ultra jus dubium proprietas (in quo ambo sunt paræ) habet etiam ius possessions, qui alter caret; quod ius cum ex natura sua sit quodam exercitium & complementum dominii, part pro possesso presumptionem juris, quod sit dominus rei. Subsumo: Sed si possessor deberet, v. g. agrum alteri cedere, vel cum eo dividere, non esset melioris conditionis, ut patet. Ergo, maj. ulterius declaratur. Cum iura ipsa in se sint cogniti difficultata, ad lites finiendas, & sumpus impendentes, ductu luminis nature homines inter se convernunt, ut, ubi iura sunt paræ, & manifesta veritas nequit reprehendi, res adjudicetur illi, qui cum sit aquilis iure est potior possessione. Quod institutum toti hominum universitatæ est pernile.

Ratio 2. ex absurdo. Nam posito, hominem de domino & proprietate rei possessor dubitans (ut tutorem partem teneat, & peccati periculo se extinxat) teneri ad restitutionem in foro conscientiae, quero, cui restituat? Indubie illi, qui de jure proprietatis cum eo competit & contendit: sed hoc non potest dici, quia & illi versatur in dubio, ut suppono: ergo etiam ille tenetur deinde restituere, qui est vicious circulus. Vel uerque debet rem desere, aut inter se dividere, vel pauperibus dare. Quod tamen nullo jure est præceptum, nec ulla

præceptum, quia possessor habet meliorem titulum, non solum quoad partem, sed etiam quoad totum. Ergo

QUÆRO VIII. Tenetem eadem Regula & data resolutio extra materiam iustitiae, seu in materia aliarum virtutum v. g. temperantie, obedientie, Religionis, voti, censoriæ, Sacramentorum, &c. ut si quis dubiet se fecisse votum, aut juramentum, se teneri ad jejunium, vel de legitimitate sui Prælati, &c. an titulo libertatis, quam possidet, possit dubium deponere, & non obedire, non jejunare, votum non implere sine peccato?

XIV. Resp. Cum tutiori & probabiliori sententia nostri Goneti, Mercori, Vicentii Baronii, Prosperi Fagnani, & plurium aliorum contra modernos Probabilistas: Regula illa, *melior est conditio possidentis*, non tenet extra materiam iustitiae, sed in aliarum virtutum materia tenet & teneri debet illud: *In dubiis pars tutor & eligenda*: Hinc in illis possessori libertatis non sufficit ad deponendum dubium.

Ratio 1. Ideo in materia iustitiae melior est conditio possidentis, quia in dubio possessor presumitur esse verus dominus, qui enim rem suam alienat, censetur rei dominum facere cum, cui eam tradit, seu querit in ejus possessionem immunit. Subsumo: Sed nemo prudens ex titulo libertatis presumit, sibi competere dominium, quo possit annulare legem, vel factum aliquod. Quæ enim & quam ridicula consequentia! Ego sum liber, ergo lex non est lata, vel non est justa, quando de ea dubitatur. Quod est dubium iuris. Item: Ego sum liber, ergo homicidium non commisi, quando de eo dubitatur. Quod est dubium facti. Ego sum liber, ergo votum non feci: ergo matrimonium non contraxi, dum de eo dubitatur: ergo in materia aliarum virtutum, non licet amplecti partem benignam, seu faventem libertati, in casu dubio.

Not. tamen, si cui indicat rationabile motivum, vi cui dubium practice deponere possit, deponit, si postea aliquod dubium maneat, erit mere speculativum, ut patet ex dictis ad Q. 5. R. 2. & 5.

Ratio 2. Pro certa lege stat possessio; sed est certa lex iuris naturalis & divini, qua homini prohibetur, ne se exponat periculo offendendi Deum. Ergo pro hac lege stat possessio. Subsumo: Sed quoties dubium est, ex parte minus tua est periculum offendendi Deum: Ergo lex vetans talis periculi suspicionem est in possessione. Ergo est servanda: Ergo ut periculum hoc evadatur, pars tuitor est eligenda.

Confirm. Sicut ex duobus malis minus est eligendum, ut dictum est ad Q. 6. Regula 6. si nimur unum eorum necessarii eligendum non est: ut ex duobus obiectis, quorum unum necessarium non est peccatum, de altero vero dubitatur, an sit peccatum, eligendum est illud, quod certò non est peccatum. Ergo,

Hac doctrina est vera, tam de dubio iuri, quam facti, ac in utroque dubio pars tuitor est eligenda ne forte fiait quod revera peccatum est.

XV. Ex hactenus dictis sequitur Primo. Dubitans ex excommunicationem, aut irregularitatem incurrit, si dubium non possit ex rationabilibus motivis disponere, teneat à sacro ministerio abstineri, & se gerere ut excommunicationem, vel irregularitatem, ac petere absolitionem, vel dispensationem.

Secundo. Dubitans an lex sit lata, vel an iusta, ac lex excommunicationem imponens sit usu recepta, debet judicare esse talem.

Tertio. Dubitans an causas sit reservatas, non potest ab eo absolvere.

Quarto. Dubitans an peccatum mortale commisit, vel commissum confessus sit, tenetur illud sub dubio confiteri.

Quinto. Dubitans an beneficium sit nimis tenuum, tenetur officium recitare.

Sexto. Dubitans an voto ejusve obligatione, tenetur voto.

De Conscientia.

Septimo. Dubitans de potestate Prælati, tenetur ei obedire.

Otium. Dubitans, an sive die Jovis, sive die Sabbati sit transacta media nocte, tenetur abstinere à carnis. Pro quo

*Nota ex Gonet, quod Adversarii inter diem Jovis & Sabbati, quoad obligationem jejuniū media nocte plane ridiculam habent differentiam, nimirum quod in primo caso libertas vescendi, carnis stet pro die Jovis, in secundo vero præceptum abstinentiae stet pro Sabato. Quæ differentia cum Gonet sic impugnatur: Posset luxuriosus in sui favorem facile respondere, quod sicut in *dubius melior est conditio possidentis*, item etiam ex alia Regula, *adia sunt restringenda, & fuisse ampliandi*, sed est valde odiosum, quod quis obligetur ad castitatem, ad quam servandam se obligatum certò non sit, sed dubit. Ergo non tenetur ad illam. In quo illato quantum non latet venenum! quantum peccati periculum! offensa pium aurum! & tamen ex Adversariorum doctrina clare sequitur.*

Nono. Dubitans de valore matrimonii nequit debitum petere.

Hoc tuiores & probabiliores sequelæ contra Probabilistas (earum est diametro oppositum ex suis principiis inferentes) inferuntur ex doctrina & fundamento Probabilioristarum, quorum Catalogo adscribuntur. Et fundantur in bina ratione responsionis date ad Q. 8.

EXAMEN II.

De Conscientia scrupulosa.

QUÆRO I. Unde denominatur, & quid est Scrupulus ac Conscientia scrupulosa, & quotuplex?

I. Resp. 1. Scrupulus Conscientia dicitur talis per metaphoram, despiciptam à Scrupulo materiali; qui est exiguis lapillus in calce positus, pedem vexans & crucians. Sic Scrupulus Conscientia est levis quedam ratunculus, suspicio, & exiguum argumentum, formidinem, & apparentiam peccati (ubi peccatum non est) faciens, animalium vexans & angens, cuius solutione non statim occurrit.

2. Resp. 2. Scrupulus est duplex, nimirum speculativus, & practicus. *Practicus* consistit in sola cognitione, ut cum contra cognitionem speculativam aliquid occurrit quoddam leve argumentum, aut dubium, cuius solutio menti non statim occurrit. *Scrupulus practicus* est, qui versatur circa actiones & res agendas in particulari. Et de hoc (cum ille solus propriè sit scrupulus conscientia) in presenti agitur. Hic autem potest esse vel de præteritis, ut si quis angatur in penso Canonico, an talem, vel talem Psalmum oraverit totum. Vel de futuris, si nimirum angatur de eo, quod acturus est, an non sit malum. Vel de presenti, ut si angatur de eo quod actu agit.

3. Resp. 3. Scrupulus propriè loquendo, non est idem quod conscientia scrupulosa, nec est conscientia. *Conscientia* est judicium rationis practicum: unde conscientia scrupulosa, seu ex scrupulis formata est tale judicium, quo quis levibus motivis inductus censem, se hoc vel illud absque peccato non posse facere, vel non fecisse. Subsumo: Sed scrupulus propriè non est judicium rationis, sed solum levis anxietas & molesta suspicio, conscientiam absque sufficiente ratione perturbans & inquietans. Ergo

Nota. Conscientiam scrupulosam minùs propriè aliquando sumi pro rationabili, & recte fundato dubio; an hoc, vel illud licet. Vel, ut alii loquuntur, scrupulus aliquando vocatur formido ortu ex iustis & maxime urgentibus causis, qui alteram op-

nionem faciunt omnino improbatam, ut cum sine legitima auctoritate plura habens beneficia, angit, an sit licitum. Ex quo pater, a filii hujus seculi male vocari scrupulosos, qui nolunt furari curvantibus, adulterari cum adulterantibus, &c.

QUÆRO II. Licet agere contra scrupulos & conscientiam scrupulosam?

II. Resp. 1. Non peccat qui agit contra scrupulos cognitos, ut tales, immo aliquando est consilii, 3. aliudque præcepti, eos contempnere & contrarie illos agere. Praesertim si accedit Confessarii, alterius probi, ac prudentis viri iudicium.

Ratio 1. p. Qui in operando habet iudicium certum (saltē moraliter) utpote prudens de honesta operationis, non peccat; sed agens contra scrupulos, quos vere novit esse tales, habet adiucū iudicium certum, & prudens de honestate operis, hoc enim non excluditur per scrupulos, cum in eis nullum sit fundatum, sed levis, & inanis anxietas. Ergo non peccat, &c.

Dixi. Quæsive novit esse Scrupulos; si enim non noscat vere esse tales, agendo contra illos, peccat; quia agit contra conscientiam. Potest autem eos cognoscere vel studio, vel oratione, vel prudentum consilio.

Ratio 2. p. Formidines multis modis nocivas conscientiam turbantes, quietem tollentes, devotionis modis impediunt expellentes, saltem est consilii: sed hoc fit agendo contra scrupulos cognitos, ut tales, Ergo.

Ratio 3. p. Præcepti est, impedire (cum fieri potest) gravis animæ sua damnatio, sed ex scrupulorum angustiis sepe oriuntur gravis animæ damnatio, v. g. desperatio, dispositio ad alia peccata, impedimentum spiritualium profectus animæ, inhabilitas ad exequendam ea, ad quæ quis sub peccato tenetur. Ergo qui scrupulorum pertinaciam alteri vincere nequit, tenetur contra eos agere per conscientiam certam, licet Scrupuli actus moveant in contrarium.

Ratio 4. Non licet agere contra Conscientiam scrupulosam, seu ex scrupulis formatam.

Ratio. Quia hæc includit iudicium rationis practicae, & sic homo ageret contra conscientiam, quod non licet. Ergo.

Talis ergo conscientia, quamprimum cognoscitur, tamquam erronea est deponenda, quia deposita potest quæ contra eam operari: si autem unicuius scrupulorum aliquis maneat, ille est mere speculativus. De quo ante.

Oppono 1. in favorem Scrupulorum. S. Gregorius ait: Bonarum mentium est, ibi culpam agnosceret, ubi culpa non est.

2. Juxta dicta tuorū pars est eligenda. Ergo.

3. Periculissimum est in eo statu vivere, in quo quis non auderet mori: sed si essem in articulo mortis nollem hoc vel illud facere, de quo scrupulorū.

Ad 1. ait S. Thom. in Suppl. 3. p. q. 6. art. 4. ad 1. Agnosceret culpam, ubi culpa non est, potest esse duplicitus. Uno modo, ut intelligatur quantum ad substantiam actus, & sic non est verum: non enim ad bonam mentem pertinet, sed ad errantem, ut se aliquem actum commisit agnoscat, quem non commisit. Alio modo quantum ad conditionem actus, & sic verum est quod Gregorius dicit, quia ius in actu, qui de se bonus videatur, formidat ne aliquis defectus ex parte sua fuerit. Et sic dicitur Jobi 19. Verberat omnia opera mea. Et ideo ad bonam mentem etiam pertinet, ut habeat formidinem, & quam corde tenet, lingua accuset. Hec ibi.

Ad 2. patet ex dictis, quomodo tuorū pars sit eligenda, non enim requiri certitudine speculativa (quæ scrupuloso plerumque querunt) sed suffici præctica & moralis.

Ad 3. Maj. verificatur de iis, qui sunt in statu peccatorum mortali, vel in periculo eius: de alio non est sic.